

Beelden van tijd

Proefschrift Arie Wilschut toont belang beelden aan

Op 8 juni 2011 promoveerde Arie Wilschut bij de Universiteit van Amsterdam. In zijn proefschrift *Beelden van tijd* toont hij het grote belang van beelden en contexten bij het leren van geschiedenis aan. Hij vindt dat leraren veel meer rekening moeten houden met de manier waarop leerlingen zich oriënteren in de tijd. In zijn toekomstige rol als lector mens- en maatschappijvakken aan de Hogeschool van Amsterdam wil hij verder onderzoek doen naar historisch bewustzijn en het leren van geschiedenis.

Arie Wilschut

Het thema van je proefschrift is historisch bewustzijn. Wat is dat?

‘Om te beginnen heb ik gekozen voor historisch bewustzijn en niet voor historisch besef. Dat zegt al iets. Ik denk dat het bij historisch tijdsbesef gaat om een weloverwogen denkproces. Het is het proces van vroeger en later. Het geeft aan hoe mensen in elkaar zitten, waarbij wij altijd herinneringen hebben en dus is er ook een beeld van het verleden. Daarnaast projecteren wij ons handelen op de toekomst. Dat heeft te maken met de menselijke intelligentie. Het historische tijdsbewustzijn is een wat kunstmatige manier van denken over tijd die mensen niet zomaar komt aanwaaien en die niet met dat denken in herinneringen en verwachtingen te maken heeft. Voor historisch tijdsbewustzijn is studie nodig. Dat verschilt van het normale bewustzijn van tijd.’

Hoe ben je bij dit onderwerp gekomen?

‘Ik was secretaris bij de commissie-De Rooy. Onze opdracht was een programma van kerndoelen en eindexameneisen te maken op basis van de resultaten van de commissie-De Wit. Zij hadden heel grof samengevat de aanbeveling dat er in de examens meer chronologische kennis getoetst moest worden. De commissie stelde zich de vraag wat voor kennis dat dan moest zijn en waarvoor die kennis was. Toen is gesteld dat het om oriëntatie op de tijd gaat. We hebben toen die tijdvakken gemaakt, omdat we dachten dat het zou helpen bij de oriëntatie. Het was eerder intuïtie, er was geen wetenschappelijke basis om dat te doen. Sindsdien had ik het idee om onderzoek te doen naar de manier waarop mensen zich oriënteren in de tijd.’

Hoe meet je die oriëntatie dan?

‘We hebben leerlingen 25 gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde laten plaatsen. Daarvan waren er maar negen of tien in de les behandeld. Die gebeurtenissen moesten de leerlingen plaatsen door verbanden te leggen. Als thema heb ik de geschiedenis van Aruba genomen. Dat is een onderwerp waar leerlingen niet zo veel vanaf weten, dus heb je een blanco beginsituatie. Bovendien strekt de geschiedenis van Aruba zich over zes eeuwen uit, terwijl je het in een kort tijdbestek kunt behandelen. In die geschiedenis heb ik een aantal tijdvakken gedefinieerd. Die lijken op die van De Rooy, maar zijn aangepast aan de situatie in Aruba. Je hebt de Tijd van de indianen en de Tijd van paarden en piraten, enzovoort. De ene klas kreeg les met behulp van die tijdvakken, terwijl de andere klas in eeuwen en met jaartallen werkte. De vraag was in welke klas de leerlingen zich het beste konden oriënteren op de tijd. Het bleek dat de leerlingen die met de tijdvakken hadden gewerkt beter scoorden. Ook bij de gebeurtenissen waarbij ze echt moesten redeneren. Ik moet er wel bij zeggen dat het een beperkt experiment is. Uit dit experiment en allerlei theorieën die ik hierbij gebruik heb, zijn wel heel goede redenen te noemen om aan te nemen dat die tijdvakken werken.’

Je pleit ervoor om het experiment uit te breiden om het wetenschappelijk bewijs voor de werking van de tien tijdvakken nader aan te tonen.

‘Ja, er moet nog een heleboel gebeuren. Dit experiment was op vier scholen, in Leeuwarden, Alkmaar, Amsterdam en Leiden met zes klassen per schooltype, waardoor je in totaal

Beelden van tijd

De rol van historisch tijdsbewustzijn bij het leren van geschiedenis

Daan Schuijt

Wetenschappelijk onderzoek doen op een school lijkt me moeilijk. Het scheelt nogal of je een klas het eerste of laatste uur hebt, of ze een goede geschiedenisleraar hebben of niet, of er toevallig ruzie is. Dat soort dingen.

‘Het effect van dit soort omstandigheden wordt kleiner naarmate het aantal groepen groter wordt. De klassen zijn volledig willekeurig bediend en het gaat om zes parallelgroepen. Twaalf klassen dus, een aardig aantal. Ik heb ook allerlei factoren bekeken die van invloed op de uitslag zouden kunnen zijn. Vooraf heb ik gezien wat voor cijfers ze voor geschiedenis haalden, of ze het een leuk vak vonden, wat ze van Aruba wisten en of ze dat een belangrijk en interessant onderwerp vonden. Om te zien of de lessen verliepen zoals je dat van een geschiedenisles zou mogen verwachten, zijn ze opgenomen. Er zijn dus allerlei controles toegepast om een wetenschappelijk verantwoord resultaat te garanderen. Ik kreeg commentaar over hoe ik mijn bevindingen statistisch beter moest onderbouwen en dergelijke. Maar het was daardoor ook wel veel overtuigender dan ik had verwacht.’

Zegt deze uitkomst jou iets over de manier waarop er lesgegeven moet worden, of koppel je het aan de toetsing van de tien tijdvakken?

‘Het gaat mij echt om de manier van onderwijs geven. En dan vind ik dat mensen zich er bewust van moeten zijn dat het gaat over contexten. Dat leerlingen echt een beeld van een tijd nodig hebben. Wij als leraren moeten dus gaan nadenken over wat essentieel is voor dat beeld. Er is inmiddels wel wat literatuur over. Dat heeft dan te maken met een soort algemene categorieën die je in elke tijd zou kunnen

op twaalf klassen komt. Het is dus verkennend onderzoek. Je zou verder kunnen kijken of de leerlingen dingen ook echt in chronologische volgorde kunnen zetten, of ze gebeurtenissen in hun context begrijpen. Dan moet je meer doen, met leerlingen gaan praten of hen stukjes laten schrijven, of wat dan ook.’

Nu hoor ik de critici de messen al slijpen. Arie Wilschut zat in die commissie-De Rooy en heeft nu aangetoond dat het werkt.

‘Ach, nou ja, dat snap ik. Ik ga niet beweren dat mijn onderzoek volledig waarde vrij is, maar als je wetenschappelijk onderzoek doet, worden er allerlei inhoudelijke waarborgen ingebouwd om te zorgen dat het klopt. Dat bekijkt de commissie natuurlijk kritisch. Ook de methode is vooraf goed overdacht. De lessen uit het experiment zijn niet door mijzelf gegeven, maar door andere leraren. We hebben gecontroleerd of die lessen als gelijkwaardig zijn ervaren door zowel de leerlingen als de docent. Ook de beginsituatie van de leerlingen is vooraf gecontroleerd. De lessen zijn volkomen willekeurig aan groepen toegewezen. Ik wist niet welke groep welke les zou krijgen. Er zijn dus allerlei waarborgen en tegenwerpingen. Zo van: stel dat het nu alleen aan de naam van die tijdvakken ligt dat we deze uitslag krijgen. Ook dat is allemaal gecontroleerd. Ik wist dus vooraf niet wat er uit zou komen. Er had ook iets anders uit kunnen komen.’

‘Alle tijdvakken moeten elk leerjaar aan bod komen’

vergelijken. Bijvoorbeeld wie de macht had, of waar mensen van leefden, hoe huizen er uit zagen en wat voor kleren mensen aanhadden. Het kan van alles zijn, hoor. Ook de stijl van afbeeldingen uit een bepaalde tijd. Leraren hebben die beelden wel in hun hoofd zitten. Maar dat komt omdat wij heel vaak in die verschillende tijden rondneuzen en je komt op zijn minst eens per jaar al die tijden weer tegen. Dan ontwikkel je vanzelf iets van: achttiende-eeuws, dat ziet er dan zo uit. Bij leerlingen is dat niet zo.’

TIJD VAN DE
INDIANEN

TIJD VAN HET
NUTTELOZE EILAND

TIJD VAN
PAARDEN EN PIRATEN

TIJD VAN
HET GOUD

TIJD VAN
DE OLIE

TIJD VAN
HET TOERISME

Voor dit onderzoek werden in de geschiedenis van Aruba een aantal tijdvakken gedefinieerd.

Dat is wel heel moeilijk. Praktisch, maar ook inhoudelijk. Hoe kun je een beeld schetsen waarvan je weet dat het niet compleet is, maar dat toch kenmerkend moet zijn?

‘In mijn ogen oriënteren leraren zich te veel op wat ik noem een behandelprogramma en niet op een resultaatprogramma. Als je aan het einde van de onderbouw gaat meten welk beeld leerlingen nu eigenlijk van geschiedenis hebben, dan is het resultaat daarvan heel teleurstellend. Het blijkt dan dat leerlingen al die dingen die ze in detail over de Romeinen hebben geleerd al lang weer vergeten zijn aan het einde van de derde klas. De vraag is dan wat het nut van die diepgaande behandeling geweest. Zouden we ons dan niet tevreden moeten stellen met misschien wat minder, maar wel vaker? Ik vind eigenlijk dat in elk leerjaar alle tijdvakken aan bod moeten komen.’

Dan moet je als leraar wel heel goed weten wat je van een tijdvak laat zien.

‘Ja, maar dat moet wel mogelijk zijn. Ik denk dat het voor de leerlingen ook motiverender wordt, omdat ze letterlijk steeds beter in geschiedenis worden. Ze weten dat het weer om die geschiedenis gaat. Je kunt ook vergelijkingen maken als leraar. Dat gebeurt nu veel te weinig, omdat al die tijden na elkaar zitten en niet terugkeren.’

Maar die kenmerkende aspecten zijn heel algemeen opgesteld. Beelden die kenmerkend zijn voor de brede strekking lijken mij erg moeilijk te kiezen.

‘Dat kan ik me goed voorstellen. Ik snap dat wel en ik hoor die geluiden natuurlijk ook wel. Het is geredeneerd vanuit de leerkracht en het curriculum. Maar dat is niet geredeneerd vanuit de gedachte wat ze straks aan het einde van klas drie allemaal gaan beheersen. Ik vind het echt uit de grond van mijn hart jammer dat geschiedenisleraren zich daarmee tevreden stellen. Dat ze op elk proefwerk weten wat er aan de hand was, maar het daarna meteen vergeten. Het is denk ik een misvatting dat het niet mogelijk is die beelden bij te brengen. Zo

is het volgens mij ook een misvatting dat je in havo-4 een race door de tijdvakken moet doen. Dat is niet aan de orde. We moeten niet al die tijdvakken gaan behandelen, maar we moeten leerlingen leren zich te oriënteren in de tijd!’

Noem mij één schoolboek dat...

‘Ja, maar die schoolboeken moeten ook niet zo! Het spijt me dat ik het zeggen moet. Ik snap ook wel dat het heel lastig is. Maar dat zijn toch de essentiële dingen. Als je het bijvoorbeeld over de democratische revoluties hebt. Dan is het heel simpel om zomaar op het bord *droit divin* en ‘volkssoevereiniteit’ te zetten. Leerlingen moeten echt veel beter snappen hoe fundamenteel dat is geweest. Als je dat doet, kunnen andere dingen weg, vrees ik voor de collega’s. Ik weet niet of dat per definitie minder leuk voor leraren is. Zelf weet ik ook wel dat het moeilijk is om over veel onderwerpen les te geven en daar mooie, goede verhalen bij te vertellen. Maar misschien is het wel een stuk motiverender als er op langere termijn iets van je werk overblijft.’

Een proefschrift is het sluitstuk van een periode van onderzoek, maar biedt ook altijd uitzicht op een vervolg.

‘De stelling die wordt verdedigd is dat denken over tijd inherent aan geschiedenis is en vice versa. En wat wij tot dusver historisch redeneren noemen, vloeit eigenlijk voort uit een besef van tijdsverschil. Wat ik nu wil gaan doen, is die geschiedenisdidactiek gebaseerd op tijd verder te onderzoeken. In feite is het proefschrift een onderzoeksagenda waarin staat wat er allemaal nog uitgezocht moet worden.’

Heb je wat dat betreft al concrete vervolgstappen in je hoofd zitten?

‘Nou, ik word benoemd tot lector. Dat heb ik overigens niet in mijn hoofd zitten, maar dat is echt zo, hahaha! Dat wordt het lectoraat didactiek van de maatschappijvakken op de Hogeschool van Amsterdam. Vanuit die positie kan ik wel wat onderwerpen voor onderzoek op de agenda zetten.’ ■